

MEHMED CEMÂLEDDİN EFENDİ(bk. CEMÂLEDDİN EFENDİ,
Hâlidefendizâde).**MEHMED ÇELEBİ, Lâdikli**

(ö. XVI. yüzyılın başları)

Türk müzikisi nazariyatçısı.

Asıl adı Muhyiddin Mehmed olup kaynaklarda hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Bilinenlerin çoğu da eserlerinden hareketle yapılan yorumlara dayanmaktadır. Nisbesinden, o dönemde Amasya sancağına (günümüzde Samsun vilâyetine) bağlı Lâdik kasabasından olduğu anlaşılmaktadır. Lazkiye'de veya Denizli civarındaki Lâdik'te doğduğuna dair rivayetler doğru değildir. Eserlerinde babasının adı Abdülhamid olarak geçmesine rağmen Gustave Flügel'in 1835'te *Keşfü'z-zunûn* neşrinden başlayıp ondan sonra da devam eden bir hata ile Abdülmecid şeklinde belirtilmiş ve bu yanlışlık, aynı eserin M. Şerefettin Yaltkaya'nın neşrinde düzeltilmesine kadar (1941) çeşitli yayınlarda devam etmiştir. Ayrıca onun Arap asıllı olduğu ve eserlerini Amasya'da yazdığı şeklinde bazı kaynaklarda yer alan görüşlerin doğru olmadığını ifade etmek gerekir.

Mehmed Çelebi Lâdik'te iyi bir eğitim görmüş, bu arada dinî ilimler yanında Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Şehzade Bayezid'in Amasya valiliği sırasında onun çevresinde yer almış, Bayezid'in yirmi altı yıllık Amasya valiliğinden sonra 886'da (1481) tahta geçmesi üzerine İstanbul'a giderek orada müderrislik yapmıştır. Mehmed Çelebi'nin ölümüyle ilgili olarak kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Brockelmann onun yaşadığı devir için II. Bayezid'in saltanat yıllarını (1481-1512) gösterirken Farmer, Zirikî ve Abbas el-Azzâvî 900 (1494-95) tarihini vermektedir.

Eserleri. 1. *Zübdetü'l-beyân*. Mehmed Çelebi'nin müderrislik yaptığı dönemlerde Türkçe bir mantık eserinin olmadığını göreyerek kaleme aldığı ilk eseridir. Bir mukaddime ile mantık terimlerinin açıklandığı bir bölüm ve bir hâtimedden ibaret olan eser II. Bayezid'e sunulmuştur. Müellif hattıyla yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (Ayasofya, nr. 2490) eser üzerinde Muhsin Korkmaz günümüz Türkçe'sine çevirisiyle birlikte bir dil incelemesi yapmıştır (yüksek lisans tezi, 2001, İÜ Sosyal Bilimler Ensti-

tüsü). 2. *Zeynü'l-elhân* fi 'ilmi't-te'lif ve'l-evzân*. Önce Arapça (888/1483), bir yıl sonra da aynı isimle Türkçe olarak yazılıp II. Bayezid'e takdim edilmiştir. Çeşitli nüshaları bulunan eserin Arapça nüshalarından biri Nuruosmaniye (nr. 3655), Türkçe nüshalarından biri de İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 4380) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Eser üzerinde Ruhi Kalender bir doktora çalışması yapmış (1982, AÜ İlahiyat Fakültesi), Ahmet Pekşen de yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2002, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 3. *er-Risâletü'l-fethiyye**. Müsiki nazariyatıyla ilgili ikinci eseri olup Arapça kaleme alınmıştır. Padişahın fetihleri münasebetiyle kitabına bu ismi verdiğini belirten Mehmed Çelebi eseri II. Bayezid'e sunmuştur. Dünya kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcut olan eserin bilinen en eski yazması 890 (1485) tarihli olup Halep'te bulunmaktadır (el-Mektebetü'l-Ahmediyye, nr. 1206). Eserin bu nüshası esas alınarak Hâşim Muhammed Receb tarafından tahkiki neşri gerçekleştirilmiş (Küveyt 1406/1986), ayrıca Tunus Zeytûniyye Camii Kütüphanesi'ndeki nüshasından Menûbî es-Senûsî'nin yaptığı Fransızca tercümesi Baron Rodolphe d'Erlanger'in kitabı içerisinde yayımlanmıştır (*La musique arabe*, Paris 1939, IV, 257-522). Öte yandan Hakkı Tekin eseri Türkçe'ye çevirerek üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (*Lâdikli Mehmed Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyye'si*, 1999, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Mehmed Çelebi, Safiyyüddin el-Urmvî'nin 17'li ses sistemiyle Abdülkâdir-i Merâgî'nin doksan bir olarak kaydettiği makam dizilerini aynen benimsemiştir. Eserlerinde kudemâya göre aritmetik, geometri ve harmonik olmak üzere üç türlü oranın bulunduğunu, müzikte uyumlu ve uyumsuz aralıklarla bakıyye, tanini ve mücenneb aralıkların ses sistemindeki yerini kabul eder. Müellif ayrıca, kendinden önceki nazariyecilerde görülmeyen küçük üçlü ve büyük üçlü aralıklarıyla dördü ve beşli aralıklardan önceki nazariyatçılardan farklı olarak yedi büyük aralıktan bahseder. Usulleri gözde usuller, az kullanılan ve en az kullanılanlar şeklinde topluca anlatması, on iki makam, yirmi dört şube, yedi âvâze ve otuz terkîp üzerinde durması, makam seyirlerini izah ederken çıkıcı ve inici ifadelerini kullanması dikkat çekicidir. Kaleme aldığı müsiki nazariyatı eserleriyle dönemin müsiki çalışmalarına önemli katkıda bulunan Mehmed Çelebi daha

sonra yapılacak pek çok çalışmaya kaynak teşkil etmiştir. Onun makam tanımları ve seyirleri, dönemin diğer müzik eserleriyle karşılaştırmalı olarak Binnaz Başer Çelik'in doktora tezinde ele alınmıştır (*Hızır bin Abdullah'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve Makamların İncelenmesi*, 2001, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1236; Flügel, *Keşfü'z-zunûn İndeks*, IV, 379; R. G. Kiesewetter, *Die Musik der Araber*, Leipzig 1842, s. 88; *Osmanlı Müellifleri*, I, 51; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 667; Abbas el-Azzâvî, *Mûsika'l-'Irâkıyye fi 'ahd'l-Mogol ve't-Türkmân*, Bağdad 1370/1951, s. 64-65; *İzâhu'l-meknûn*, I, 609; *Hediyyetü'l-'ârîfin*, I, 620; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 59; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, X, 131; Abdülhamid el-Alûcî, *Râ'idü'l-mûsika'l-'Arabiyye*, Bağdad 1964, s. 48; H. G. Farmer, *The Sources of Arabian Music*, London 1965, s. 62; a.m.f., *Meşâdirü'l-mûsika'l-'Arabiyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire, ts. (Mektebetü Mısır), s. 107; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 264; Üsâme Nâsir en-Nakşibendî, *Mahtûtâtü'l-mûsikâ ve'l-ğınâ' ve's-semâ' fi Mektebeti'l-methafi'l-'Irâki*, Bağdad 1979, s. 22; a.m.f., "Mahtûtâtü'l-mûsikâ ve'l-ğınâ'", *el-Mevrid*, XIII/4, Bağdad 1984, s. 123; H. Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Kimindir*, Ankara 1988, s. 17; M. Âsaf Fikret, *Fihrist-i Elibbâ't-yi Kütüb-i Haftî-yi Kütübhâne-i Merkez-i Âstân-i Kudüs-i Razavî*, Meşhed 1369, s. 424; M. Cihat Can, *XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı/Ses Sistemi* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihî* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr.), İstanbul 2003, s. 18-22; P. Collangettes, "Etude sur la musique arabe", *JA*, 10. seri, IV (1904), s. 379, 383, 386; Rauf Yekta, "Lâdikli Mehmed Efendi", *Anadolu Mecmuası*, I/1, İstanbul 1340, s. 9-14; Mustafa Yeşil, "Türk Musikisi Bibliyografyası Denemesi", *MM*, sy. 221 (1966), s. 139; Recep Uslu, "Lâdikli Mehmed Çelebi Üzerindeki Şüpheler", a.e., sy. 462 (1998), s. 33-38; a.m.f., "XV. Yüzyıldaki Yazılmış Türkçe Müsiki Nazariyatı Eserleri", *TD*, XXXVI (2000), s. 462-463; Öztuna, *BTMA*, II, 38; Nuri Özcan, "Osmanlılar'da Müsiki", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, III, 217.

RECEP USLU

**MEHMED ÇELEBİ,
Ramazanzâde**
(ö. 979/1571)Osmanlı devlet adamı
ve tarihçisi.

Merzifon'da doğdu. Medrese talebeliği esnasındaki lakabı Yeşilce olup çağdaşı ve meslektaşı Celâlzâde Mustafa Çelebi'den ayırt edilmesi için Küçük Nişancı unvanıyla ve daha yaygın olarak babasına nisbetle Ramazanzâde diye anılır. Öğrenimini tamamladıktan sonra uzun sü-